

УДК 811. 111(07)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ГРАМАТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПІСЛЯ НІМЕЦЬКОЇ У МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Миськів Валентина Анатоліївна
м. Тернопіль

Описується психологічний механізм граматичної інтерференції у процесі вивчення другої іноземної мови. Проаналізовано психолінгвістичні аспекти, що перешкоджають ефективному оволодінню іноземною мовою і які слід враховувати у процесі навчання англійської мови як другої іноземної, на базі німецької мови як першої іноземної мови. Досліджується проблема міжмовної взаємодії в оволодінні англійською мовою як другою іноземною. Визначено фактори, що взаємодіють у процесі навчання другої іноземної мови в умовах трілінгвізму.

Ключові слова: граматична інтерференція, психолінгвістичний аспект, міжмовна інтерференція, внутрішньомовна інтерференція, друга іноземна мова.

Загально прийнято вивчати англійську мову як міжнародний еквівалент спілкування. Та останні п'ять років попит на вивчення німецької мови зна-

чно виріс, з'явилося багато німецьких партнерів та інвесторів. Тому вивчення німецької мови стало невід'ємною частиною навчальної програми багатьох вищих навчальних закладів. А для студентів, які за фахом вивчають іноземну мову (далі ІМ), обов'язковим є курс другої іноземної мови (далі ІМ2). Методика навчання ІМ2 визначає, що неодмінним результатом будь-якого білінгвізму є інтерференція – явище, що виникає внаслідок контакту двох мовних систем у мовній свідомості білінгва під час актуалізації і сприйняття ним іншомовного мовлення, і може виникати на всіх мовних рівнях. У нашій статті ми розглянемо інтерференцію на граматичному рівні.

Метою статті є проаналізувати механізм породження граматичної інтерференції у мовленні студентів на психологічному та лінгвістичному рівнях.

Основою оволодіння іноземних мов у вишах є мультилінгвізм і культурний розвиток студентів. На

думку Бім І. Л. вивчення ІМ в аспекті багатомовності сприяє розвитку лінгвістичної та комунікативної свідомості студента, допомагає йому усвідомити спільні та відмінні риси мов, що вивчаються, сприяє поглибленню знань і полегшенню навчання загалом [1, с. 15]. На думку С.М.Верещагіна, причиною інтерференції є не відмінності у мовних системах, а психологічні механізми, які називають інтерференцією навичок [5, с.120].

Аналіз психолінгвістичної літератури дозволяє виділити дві точки зору щодо оволодіння ІМ. Деякі вчені говорять про необхідність формування нового іноземного мовленнєвого механізму при вивченні іноземних мов. Б.В.Беляєв стверджує, що при засвоєнні ІМ необхідним є створення нового мовленнєвого механізму [2 с.183]. П.Б.Гурвич вважає, що в процесі вивчення ІМ виробляється особливий мовленнєвий механізм, який тісно взаємодіє з вже виробленим механізмом РМ [9, с.21]. Хоча на думку О.О.Леонт'єв, вивчення ІМ повинно відбуватися не шляхом формування механізму породження мовлення, а шляхом визначення кореляцій, зміною характеру кореляції в окремих випадках [14 с.252].

Н.И.Жинкин вказує на важливість формування навички виражати одне і теж речення рідною мовою (далі РМ), першою іноземною мовою (далі ІМ1) та ІМ2 при вивченні ІМ [11].

Доведено, що іноземна мовленнєва діяльність є не лінгвістичним, а психологічним процесом. На відміну від оволодіння РМ, яке відбувається без чіткого усвідомлення структури і семантики мовленнєвих одиниць, процес засвоєння ІМ починається з усвідомлення мови [6, с.291]. Вивчаючи ІМ студенти використовують ті вміння та навички, які в них вже сформовані на матеріалі РМ [15, с.31], відбувається перенесення вмінь та навичок з РМ в ІМ. А отже, особливість мовного досвіду студентів при вивченні англійської мови як ІМ2 на базі німецької полягає в тому, що в їх свідомості взаємодіють три мовні механізми, а саме: механізми РМ, німецької мови як ІМ1 та англійської мови як ІМ2. При цьому знання, навички і вміння РМ є повністю сформованими, ІМ2 перебувають на етапі удосконалення, а ІМ2 (англійської) – на етапі становлення. Це сприяє швидкому формуванню мовного механізму ІМ2.

Іноземний мовний механізм включає в себе три групи навичок:

- 1) мовні навички на РМ, які потрібно перенести на новий мовленнєвий матеріал та активізувати;
- 2) навички, які потрібно сформувані заново;
- 3) навички, які були сформовані на РМ і при оволодінні ІМ повинні отримати корекцію [16, 91 с.94].

У нашому дослідженні ми звернемо увагу на третю групу навичок, а

саме сформовані навички на РМ і ІМ1 і при оволодінні ІМ2 повинні отримати корекцію.

Як вже зазначалось вище що відмінності в граматичних системах РМ, ІМ1 та ІМ2 вказують лише на можливість граматичної інтерференції. Причиною прояву інтерференції є неправильна робота психічних мовних механізмів. Відтак, слід розглянути психологічний механізм інтерференції, а власне інтерференцію навичок.

Взаємодія навичок – це позитивне та негативне перенесення, або інтерференція навичок. Перенесен-

ня – це складне явище в психіці студента, скритий механізм якого дає можливість студенту використовувати у своїй діяльності, те чим він вже володіє в нових ситуаціях [13, с.80]. Зіткнувшись з новим завданням студент, як правило, спочатку використовує ті прийоми, якими він вже володіє і які він застосовував при виконанні аналогічних завдань. При цьому об'єкти сприймаються як схожі, а насправді відрізняються, що і призводить до інтерференції навичок. Гальмування взаємодії навичок при яких сформовані навички затрудняють формуванню нових або знижують їх ефективність, в психології називається інтерференцією. Інтерференція може проявлятися не тільки між навичками в цілому, а й між окремими компонентами [10, с.56]. Відповідно до нашого дослідження розрізняють міжмовну та внутрішньомовну граматичну інтерференцію. Під міжмовною інтерференцією розуміють “негативне перенесення мовленнєвих навичок, сформованих у студентів на основі РМ, в мовленнєву діяльність мови, яка вивчається, а під внутрішньомовною інтерференцією – позитивне перенесення сформованих навичок мови, яка вивчається на новий матеріал [17, с. 190].

Взаємодія навичок можлива коли є схожість у змісті або в способі дії між сформованими навичками і тими які перебувають на стадії формування. Отже, з психологічної точки зору інтерференція навичок це наявність спільних компонентів в умовах, способах і цілях виконання дій та недостатнє відрізнєння особливостей дій. Звідси, граматична інтерференція відбувається у схожих за значенням граматичних одиницях РМ, ІМ1 та ІМ2, що є спільними компонентами для РМ, ІМ1 та ІМ2 та спричиняють помилки у мовленні студентів. Як зазначає Б.А.Бенедиктов, процес уподібнення нового матеріалу ІМ2 мовним комплексам РМ, володіння якими стало автоматичним, тобто наявність спільних компонентів пояснює перенесення диференціальних ознак з РМ та ІМ1 в ІМ2 [3, с. 2].

Досліджуючи психологічний аспект явища граматична інтерференція, слід зазначити, що інтерференція навичок буде проявлятися не завжди, а тільки в тих випадках коли вони можуть бути протиставлені один одному по критерію стійкості. Стійкість навички визначається давністю його сформованості та частотністю актуалізації. Ця величина є відносною, тому можна говорити лише про стійкість одних навичок до інших. Наприклад в умовах трилінгвалізму навички РМ більш стійкі ніж навички ІМ1 та ІМ2 і відповідно навички ІМ1 стійкіші ніж ІМ2.

У процесі навчання англійської мови як ІМ2 на базі німецької відбувається позитивне перенесення навичок, які вже сформовані на основі попереднього досвіду при вивченні ІМ1. На початковому етапі навчання ІМ2 є те, що вміння і навички розвиваються на основі механізмів РМ та ІМ1. При цьому ефективність перенесення навичок та вмінь залежить від того, наскільки реалізація нових задач відрізняється від уже виконаних. На початковому етапі навчання англійської мови як ІМ2 перенесенню можуть підлягати мовні механізми предметно-логічного плану, тобто вміння студентів з'ясувати предмет, про який йде мова, встановлювати його логічну послідовність, виокремлювати головне і підкорювати йому деталі, викладаючи думки РМ та ІМ1. Навички

РМ також повинні бути перенесені на новий граматичний матеріал і актуалізовані.

У цьому разі треба брати до уваги закон формування навички, суть якого полягає в тому, що людина, зіткнувшись з новим завданням, намагається використати ті прийоми, якими володіє. У мовленні першочергову роль відіграє використання наявного досвіду на несвідомому рівні. З метою відповідності конкретним умовам і смисловим завданням мовлення відбувається постійна перебудова мовленнєвого досвіду [13, с. 22]. Ступінь і частота прояву інтерференції залежать від рівня підготовленості студентів з ІМ1 та ІМ2 від ступеня навчання.

Психологи рекомендують прийняти такі заходи щодо зниження інтерференції навичок:

- 1) аналіз завдань та застосування однакових методів навчання;
- 2) перехід до вправлення інших навичок тільки після того як, попередні були добре закріплені;
- 3) створення стимулюючих ситуацій, завдань в яких буде добре видно відмінності в граматичних системах мов [18].

Отже, психологічним аспектом механізму інтерференції є з однієї сторони свідоме переконання, а з іншої підсвідоме відчуття студентів, що ІМ підпорядковується тим самим закономірностям що й РМ. А в тримовному середовищі ІМ2 підпорядковується закономірностям ІМ1 та РМ. Таким чином, процеси інтерференції знижує засвоєння граматичних одиниць ІМ2, які за певними ознаками відрізняються від корелятивів РМ та ІМ2 і спричиняють помилки у мовленнєвій діяльності студентів.

Основною причиною виникнення помилок внаслідок інтерференції дослідники вважать несумісність у лінгвістичних системах двох мов, коли системи двох мов накладаються одна на одну, що призводить до помилкових протиріч при їх контакті [19, с.13]. Внаслідок цього виникає помилкова аналогія, яка призводить до підміни схем і моделей ІМ відповідними елементами РМ або зміни перших за прикладом других [7, с.46]. Відповідно, основним способом полегшення засвоєння ІМ та удосконалення процесу навчання вважається прогнозування на основі порівняльного аналізу труднощів, що виникають при вивченні мови студентами факультету іноземних мов і розробки шляхів подолання виявлених труднощів.

Процеси навчання ІМ1 та навчання ІМ2 значно відрізняються, незважаючи на те, що в їх основу закладені схожі психологічні механізми. Під час навчання ІМ2 мовній свідомості особистості протидіють мовні навички не лише РМ, а й ІМ1. У такому разі на вивчення англійської мови значний вплив мають набуті знання, навички й уміння української та німецької мов. Внаслідок поєднання трьох контактуючих мов одним із психолінгвістичних аспектів навчання англійської мови як ІМ2 на базі німецької є міжмовний перенос, який у психолінгвістиці визначають перенос як результат взаємодії існуючих механізмів перенесення навичок за наявності попереднього досвіду вивчення ІМ [4, с. 124].

І.І.Китросская вважає що інтерференція відбувається в момент мовленнєвого оформлення висловлювання, а саме не етапі граматико-семантичного кодування, в результаті не розрізнення понятійної основи мовленнєвої дії на РМ та ІМ1 [13, с.87]

Дослідження психолінгвістичного підходу розглядає інтерференцію, як один з видів переносу навичок. Перенос, із погляду психології, є одним із проявів основного психологічного процесу опори на вже існуючі знання для полегшення засвоєння нових знань [12, с.197]. Причинами переносу виступає мисленнєва діяльність, яка полягає у порівнянні та зіставленні вже відомих і нових явищ, виділенні їх схожості та відмінності. Наявність повної схожості між мовними явищами зумовлює до виникнення позитивного переносу навичок, при якому вже сформовані навички та вміння допомагають студенту опанувати нові навички та вміння під час вивчення мови. Наявність часткової схожості явищ може спричинити до негативний перенос, коли одні навички перешкоджатимуть формуванню інших під час вивчення ІМ.

Психолінгвістичний підхід враховує функціонування психолінгвістичних механізмів на різних ступенях розвитку. Методика навчання ІМ2, на думку О. К. Бобрішевої, має базуватися на положеннях психолінгвістики і враховувати принципи дії й особливості формування та функціонування мисленнєвих і мовленнєвих механізмів, які мають свою специфіку [4, с. 126]. У процесі навчання другої іноземної мови необхідно враховувати психолінгвістичну специфіку розумової та мовної діяльності студентів, котрі вже володіють рідною та першою іноземною мовами. У результаті взаємодії трьох контактуючих мов, зокрема української, німецької та англійської, виникають такі явища, як інтерференція і перенос (трансфер). Явище мовної інтерференції розглянуто і проаналізовано, зокрема виявлено причини її появи та встановлено особливості розвитку, в працях І. К. Білодіда, Н. С. Борисенко, Є. М. Верещагіна, Ю. О. Жлуктенка та інших вчених. При взаємодії близьких мовних систем інтерференція проявляється легше [7, с. 164].

Лінгвістичний зміст терміну інтерференція відрізняється від його психологічного змісту, хоча частково і співпадає з ним. Це цілком природно, оскільки одним із критеріїв розмежування психології мовлення та лінгвістики слугує саме те, що психологу відводиться з'ясування причин, які зумовлюють мовне явище, а лінгвісту – опис того, у якій формі це явище актуалізується [8, с. 94–95]. Тому психологи пов'язують термін інтерференція з поняттям переносу або трансферу навичок. При цьому, з одного боку, ними розрізняється позитивний перенос або вплив раніше сформованої дії на оволодіння новою дією, за якого її засвоєння відбувається легше і швидше порівняно з попередньою, і який полягає у тому, що надбані у конкретній ситуації знання, навички і вміння проявляються також і в ситуаціях, що відрізняються від тієї, у якій вони першочергово сформувалися [18, с. 247]. З іншого боку, розглядається негативний перенос, за якого виконання однієї дії ускладнює здійснення іншої, що виявляється у збільшенні кількості часу на її виконання, зростанні волевольних зусиль, збільшенні кількості допущених помилок, який спричинює появу інтерференції навичок [18, с. 160].

У лінгвістиці здебільшого увагу приділяють негативній інтерференції, її прогнозуванні, дослідженні й попередженні, у зв'язку з тим, що негативний мовний матеріал у мовленні білінгвів створює певні перешкоди під час спілкування. Важливо зазначити,

що розгляд інтерференції як негативного явища відбувається на рівнях системи або порушення логіко-семантичного змісту, норми, тобто порушення форми й ситуативної адекватності [5, с. 51–54].

Лінгвістичний аспект дослідження двомовності орієнтовано, зазвичай, на аналіз зіставлення структур і структурних елементів контактуючих мов, їхнього взаємного впливу, взаємодії і взаємопроникнення на різних рівнях. Окрім того, у межах лінгвістичних досліджень звертається значна увага на вивчення прояву інтерференції під час використання обох мов, а також визначення в поведінці двомовних носіїв типових відхилень від норм кожної з мов, пов'язаних саме з їхньою двомовністю. На структурному рівні передбачається вивчення ступеня поширення інтерференції на різні ділянки мови, а також інтенсивності, з якою ці мови піддаються інтерференції та її наслідків: від часткової асиміляції до цілковитого занепаду чи утворення нових мов як результату сталих мовних контактів [8, с. 18].

Загальновідомо, що поява помилок у мовленні студента, який вивчає іноземну мову, зумовлена багатьма в чому інтерференцією з боку його РМ, що співвід-

носиться зі стадією некоординованого білінгвізму, тобто такого стану мовної компетенції, коли два коди й дві системи норм не диференційовані повністю. Інтерференція – не що інше як підміна схем і моделей досліджуваної мови відповідними елементами РМ, або видозмінення перших за зразком других. Значимо, що чіткої межі між цими двома категоріями не існує, оскільки кожна зміна в мові може залежати як від об'єктивних, так і від суб'єктивних чинників, зокрема, ролі певних осіб. Тому інтерференція у деяких випадках носить перехідний характер, як, наприклад, мовна адаптація, за умов якої можливе не лише поповнення словникового складу мови, а й граматичної зміни [20, с. 1–7].

Отже, дослідження граматичної інтерференції спирається на дані суміжних наук та їхні методики: психології, психолінгвістики, акустики мови тощо. Порушення мовної системи на граматичному рівні, як результат дії інтерференції, проявляються в ІМ2. Тому, ефективному формуванню граматичних навичок ІМ2 після ІМ1 у студентів першого року навчання ІМ2 сприятиме врахування в навчальному процесі психологічного механізму граматичної інтерференції.

Література та джерела

1. Бим И. Л. Концепция обучения второму иностранному языку (неметкий на базе английского) / Инесса Львовна Бим. – Обнинск: Титул, 2001. – 48 с.
2. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. / Борис Васильевич Беляев. – М.: Просвещение, 1965. — 229 с.
3. Бенедиктов Б.А. Психологические вопросы интерференции в процессе усвоения 2-го языка. / Б.А.Бенедиктов, Бенедиктов С.Б // Проблемы интерференции при обучении языку: Республиканский симпозиум. – Каунас, 1968, С. 2–5.
4. Бобришева О. К. Теоретичні та практичні передумови впровадження мультилінгвального вивчення іноземних мов на економічних факультетах ВНЗ України / Олександра Бобришева // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб. наук. праць. – К., 2002. – № 23. – С. 122–126.
5. Верещагин Е.М. Заметки о монографии У. Вайнрайха. / Евгений Михайлович Верещагин // Вопросы порождения речи и обучения языку. – М.: МГУ, 1967, С. 118–140.
6. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. / Лев Семенович Выготский. – М., 1936. – 319 с.
7. Вайнрайх У. Языковые контакты: состояние и проблемы исследования; пер. с англ. / Уриель Вайнрайх. – К.: Вища школа, 1979. – 263 с.
8. Валігура О. Р. Систематизація ознак мовної інтерференції / Ольга Романівна Валігура // Нова філософія / за ред. Манакіна В. М. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – № 36. – С. 104–110.
9. Гурвич П.Б. Некоторые вопросы психофизиологии образования новых речевых связей на родном и иностранном языках. / Перси Борисович Гурвич // Вопросы методики преподавания иностранных языков.– Тула, 1968.– №20.– С. 1–33.
10. Гурвич П.Б. Основные положения обучения лексики до уровня ее спонтанного употребления. / Гурвич П.Б., Соловцова Э.И // Проблемы обучения иностранным языкам. – Владимир, 1970.– С. 174–187.
11. Жинкин Н.И. О кодовых переходах во внутренней речи. / Николай Иванович Жинкин // Вопросы языкознания. –1964. – №6 – С. 26-39.
12. Залевская А.А. Межъязыковые сопоставления в психолінгвістике. / Александра Алекандровна Залевская. – Калинин: Калинин, ун-т, 1979. – 84 с.
13. Китросская И.Л. Роль и место переноса в методике обучения языку. / Инна Ильинична Китросская // Психологические вопросы обучения иностранцев русскому языку. – М.: МГУ, 1972. – С. 80–90.
14. Леонтьев А.А. Психолінгвістические единицы и порождение речевого высказывания. / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М., 1969. – 307 с.
15. Леонтьев А.А. Психолінгвістические единицы и порождение речевого высказывания. / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М., 1969. – С. 28-32.
16. Леонтьев А.А., Зимняя И.А. Психологические особенности владения иностранным языком / И.А.Зимняя, А.А.Леонтьев // Международная конференция преподавателей русского языка и литературы "Актуальные вопросы преподавания русского языка и литературы": Тезисы докладов и выступлений. – М.: 1969. С. 146–148.
17. Московкин Л.В. Оптимизация обучения иностранных студентов-нефилологов грамматическому аспекту русского языка: автореф. дис. ... д. пед. н. / Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. – Санкт-Петербург, 1999. – 45 с.
18. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: «Академвидав», 2006. – 424 с.
19. Рогозная Н.Н. Типология лингвистической интерференции в русской речи иностранцев (на материале разноструктурных языков) автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра филолог. наук 10.02.01 «Русский язык» / Нина Николаевна Рогозная. – 2003. – 50 с.
20. Columas F. Language Adaptation / Florian Columas // Language Adaptation; ed. by F. Columas. – Cambridge: Cambridge University Press, 1989. – P. 1-25.

Описывается психологический механизм грамматической интерференции в процессе изучения второго иностранного языка. Проанализированы психолингвистические закономерности, которые препятствуют эффективному овладению иностранным языком и которые следует учитывать в процес се обучения английскому языку как второчу иностранному языку, на базенемецкого языка как первого иностранног языка. Исследуется проблема межъязыкового взаимодействия в овладении английским языком как вторым иностранным. Определено факторы, которые взаимодействуют в процессе обучения второму иностранному языку в условиях трилингвизма.

Ключевые слова: грамматическая интерференция, психолингвистические аспект, межъязыковая интерференция, внутриязыковая интерференция, второй иностранный язык.

The article deals with the psychological mechanism of grammar interference in the process of learning second foreign language. The psycholinguistics aspect that deny effective learning a foreign language and which is considered in the process of teaching English as a second foreign language based on German as a first foreign language has been analyzed. The problem of interlingual interaction in learning English as a second language has been investigated. The factors interacting in the process of learning the second foreign language in trilingualism have been defined.

Key words: grammar interference, psycholinguistic aspect, interlingual interference, intralingual interference, second foreign language.